

Lunds universitet
Statsvetenskapliga institutionen

STVK02
VT15
Handledare: Niklas Altermark

Individualism på bekostnad av individen?

LSS, jämlikhet och frihet utifrån ett klassperspektiv

Hampus Nilsson

Abstract

The bearing principles of the Law of support and Service for people with Certain Functional Impairments (LSS) are to create a freer and more self-determined user, limit government intrusion and paternalism. This whilst the main objectives of the Health Care Law are to uphold good health and care on equal terms for the entire population. This essay investigates whether these two principles might be contradictory in practice. I do so by analyzing the liberal and individualistic ideas and ideals in the LSS-law in relation to an interview material acquired through interviews with users, relatives and government administrators with connection to LSS. To interpret the results of my findings and to understand how the LSS-law's liberal viewpoint affects users, I analyze the material from a Bourdieuen class perspective.

My results indicate that there seem to be a lack of awareness regarding the internal differences amongst the LSS users which creates, aggregates and cements the initial socio-economic differences between people with disabilities. Hence, the liberalism of LSS may not actually promote freer and more self-determined user, but an unjust health care system, where the level of service and care are based on the individual user's capacity to make claims and adjust to the regulations, regularities and procedures of the LSS.

Nyckelord: LSS, individualism, liberalism, jämlikhet, sjukvård, klass

Antal ord: 9998

Innehållsförteckning

1	Det problematiska med fallet LSS.....	1
1.1	Inledning.....	1
1.2	Liberalism, klass och funktionshinder	1
1.3	Syfte och frågeställningar.....	3
2	Metod och genomförande.....	5
2.1	Samtal med brukare, anhöriga och handläggare	5
2.2	Analys av LSS som styrmedel	6
3	Att förklara LSS utifrån klass och bakgrund	8
3.1	Ett vidgat klassbegrepp	8
3.1.1	Habitus	9
3.1.2	Fältet.....	9
3.1.3	Diskrepans och hysteresis	10
3.1.4	Kapital	10
3.1.5	Sammanfattning	11
4	Idéanalys av LSS.....	12
4.1	Liberalismen, staten och jaget.....	12
4.2	Det liberala och individualistiska med fallet LSS	14
4.2.1	Den neutrala staten	14
4.2.2	Självbestämmande och autonomi.....	15
4.2.3	Det fria jaget.....	16
4.2.4	Sammanfattande reflektion	17
5	LSS enligt brukare, anhöriga och handläggare	18
5.1	Inträde: Det första mötet med LSS.....	18
5.2	Anpassning: Att förhålla sig till LSS	20
5.3	Förmåga: Att agera rätt för att få vård.....	22
6	Resultat och slutsatser	25
7	Referenser.....	27
8	Appendix.....	29
8.1	Bilaga 1: Intervjuguide – Handläggare	29
8.2	Bilaga 2: Intervjuguide – Brukare och anhöriga	30
8.3	Bilaga 3: Förteckning över svarspersoner	32

1 Det problematiska med fallet LSS

1.1 Inledning

Lag (1993:387) om stöd och service för vissa funktionshindrade (LSS), 1-3 §§, ålägger varje enskild kommun att bistå med ”särskilt stöd och service” åt personer med varaktiga och betydande fysiska eller psykiska funktionshinder, vilka inte beror på ålder och som ”förorsakar betydande svårigheter i den dagliga livsföringen”. Lagens syfte är att främja jämlika levnadsvillkor och möjliggöra fullständig delaktighet i samhället för de personer lagen avser. (1993:387, 5§) Lagens rättighetskaraktär bidrar till en medveten vaghet där ingen vidare precisering kring vem lagen ska omfatta eller hur vård ska bedrivas görs. Kommunerna görs således till huvudmän och ges huvudansvaret för tolkning av verksamhetens mål, utsträckning, handläggning och utförande. Lagen klargör dock att verksamheten ska ”vara grundad på respekt för den enskildes självbestämmanderätt och integritet” och att brukaren i så stor utsträckning som möjligt ska ha inflytande och medbestämmande rätt i de insatser som ges. (1993:387, 6§)

Min uppfattning är att LSS förkroppsligar många av de normativa ställningstaganden om individen och individens koppling till välfärdsstaten som liberalismen ger uttryck för. Lagstiftningen sätter individens intresse i första rummet och klargör att självbestämmande och delaktighet är avgörande för individens välmående och i slutändan också det som utgör grunden för det okränkbara människovärdet.

Min förhoppning är att den här uppsatsen ska kunna läsas på två nivåer. Den kan förstås som en utredning av LSS och en problematiserande diskussion kring lagstiftningens normativa och politiska bild av brukarens individualitet och självbestämmande, samt vilka konsekvenser lagstiftarens grundläggande ställningstaganden kan få för rättsäkerheten och principen om vård på jämlika villkor. Men ambitionen är också att uppsatsen ska förstås som ett inlägg i den bredare debatten om liberalismens och individualismens generella tillkortakommande, problematik och förtjänster.

1.2 Liberalism, klass och funktionshinder

Det finns tre huvudsakliga skäl till att LSS är ett särskilt intressant och viktigt analysobjekt. För det första innebar LSS, när lagen infördes 1994, någonting helt nytt. Ett brott med den gamla synen på den funktionshindrade som passiv och

problematisks där statlig paternalism och institutionalisering fungerade som huvudsaklig behandlingsmetod. Denna syn skulle ersättas med en mer human bild av den funktionsnedsatta. En som inte endast passivt mottog vård, utan aktivt använde samhällets insatser. För denna nya aktiverade brukare innebar LSS att hen själv skulle och bäst kunde ansvara för sitt eget välbefinnande och sin egen vård. Lagen gav alltså brukaren möjlighet att själv påverka hur insatserna skulle utformas och möjliggjorde för kommunerna att på ett nytt sätt anpassa verksamheten efter individens egna behov. (Se Altermark 2010; Lewin 1998:91–101; Bengtsson 2004:47–50; Ineland, Molin & Sauer 2009: 26–33). Att studera hur denna tämligen nya, och framförallt nydanande form av stöd fungerar, är intressant i sig. Men det är också intressant ur ett bredare samhällsligt perspektiv. Införandet av LSS kan ses som ett fall av ett nytt liberalare och mer individualistiskt Sverige. LSS kan förstås som en del av en bredare strömning mot minskad statlig inblandning och för ökad personlig frihet och individuell valmöjlighet. (Altermark 2009:13; Bengtsson 2004:45–50)

För det andra är LSS-lagens normativa fundament tämligen utforskad mark. Få har gått i närkamp med vad lagstiftnings normativa ställningstaganden om individens kapacitet och självbestämmanderätt innebär i praktiken, och huruvida dessa antaganden medför problem avseende Hälso- och sjukvårdslagens (HSL) (1982:763) § 2 målsättning om jämlikhet och vård på lika villkor. (Hugemark 2004:101–102). Socialstyrelsen (2009:183) tolkar målsättningen som att ”vård och behandling ska erbjudas på lika villkor oavsett ålder, kön, sexuell läggning, funktionshinder, bostadsort, utbildning, social ställning, födelseland eller religiös tillhörighet.” Ambitiösa ledord till trots visar studier att svensk hälso- och sjukvård på många sätt inte är jämlik. Det har tydligt visats hur lågutbildade och andra socialt svaga grupper är överrepresenterade på flera områden. Till exempel löper dessa grupper större risk att dö till följd av åtgärdbara åkommor, har sämre tillgång till nya läkemedel och behandlingsmetoder och avstår i högre grad än starkare grupper att uppsöka sjukvård, trots upplevda behov. (Se Diaz 2009; Socialstyrelsen 2009; KFJV 2013; Nilsson & Waldenström 2011) Det finns alltså starka indicier på att graden av vård och hälsa är korrelerat med klassrelaterade faktorer så som inkomst och social status. Detta väcker frågor kring huruvida liknande mönster återfinns inom LSS-verksamheten.

Dock tycks det tämligen outrett och förbisett hur klassrelaterade faktorer påverkar jämlikheten av vården bland funktionshindrade. Socialstyrelsen fastslår i en kartläggning av ojämlikhet inom vården (2011:120) att funktionshindrade har betydligt sämre hälsa än övriga befolkningen och att funktionshindrade i högre grad än övriga befolkningen avstår från att söka vård. Anmärkningsvärt är dock att när Socialstyrelsen och andra myndigheter analyserar graden av ojämlikhet inom vården kategoriseras och analyseras personer utan funktionsnedsättning utifrån en mängd socioekonomiska faktorer. När gruppen *funktionsnedsatta* analyseras tas inga sådana aspekter i beaktning. Funktionsnedsatta kategoriseras konsekvent i en homogen grupp som endast ställs i relation till övriga befolkningen. Inga interna olikheter inom gruppen *funktionsnedsatta* analyseras. (Se Ibid:120–128, Socialstyrelsen 2009, Diaz 2009) Således finns ingen möjlighet

att utläsa hur eller om socioekonomiska eller andra klassrelaterade faktorer påverkar ojämlikheten i vården inom gruppen funktionsnedsatta. Det verkar alltså finnas ett oproblematiserat antagande inom såväl handikappsforskning som i myndighetsstudier att social bakgrund, klass, inkomst och utbildning inte har relevans för just funktionsnedsatta. Så, genom att granska vilka implicita och explicita normativa ställningstaganden som görs i LSS kan vi dels få en förståelse hur dessa påverkar HSL:s målsättning om vård på lika villkor och dels problematisera antagandet om klass som icke-relevant förklaringsfaktor inom gruppen funktionshindrade.

Det tredje och mer teoretiska skälet som gör LSS särskilt intressant är att lagen tydligt demonstrerar liberalismens generella och grundläggande uppfattning om individens möjlighet till självförverkligande, jagets särställning från sociala och samhällsliga relationer och hur fria och opåverkade val inte bara är möjliga, utan också nödvändiga för att skapa aktiva, fria och lyckliga individer.

Den här uppsatsen är följaktligen dels en analys av LSS som konkret lagstiftning, vad lagen innebär och vilka problem den skapar. Men uppsatsen är även ett inlägg i en mer teoretisk debatt om liberalismens syn på individen, strukturer och samhället. Genom att studera vilka problem som uppstår till följd av LSS liberala syn på individen och välfärdsstaten, hoppas jag, kunna åskådliggöra något mer allmänt om liberalismens svagheter avseende strukturella mönster, beaktandet av människors bakgrund, klass samt sociala- och kulturella kapital.

1.3 Syfte och frågeställningar

LSS-lagstiftningens rättighetsutformning lägger fokus mot det individuella. Detta kan tänkas ge upphov till en situation där kommunens mål, policys eller handläggarens personliga värderingar och prioriteringar får utslag på kvalitén och kvantitet av den erbjudna vården. När huvudmännens uttalade mål är att vara lyhörda för brukarens individuella önskemål väcks frågor kring hur denna lyhörddhet tar sig uttryck för den tysta brukaren som inte besitter den kunskap, ork eller det sociala kapital som krävs för att framställa sina behov och önskemål i tillräcklig omfattning.

Det jag avser studera är huruvida ett individualiserat provnings- och vårdssystem kan ge upphov till en diskrepans mellan brukare med större socialt- och kulturellt kapital, vilka genom sin position på ett tydligare och effektivare vis kan ge uttryck för önskemål och i högre utsträckning ställa krav på handläggarens bedömning, och brukare som av olika skäl i saknar samma maktverktyg. Jag ämnar utreda huruvida, eller i vilken utsträckning, en liberal och individualistisk lagstiftning kan ge upphov till eller förstärka ojämlikhet mellan olika brukare under LSS. Jag hoppas även kunna säga något om liberalismens konsekvenser på ett större plan. Vilka problem som kan rymmas i den liberala och individualistiska synen på makt, individ och stat.

Dessa frågor kommer jag söka svar på genom en mer övergripande frågeställning:

- ❖ Vilka problem kan uppstå till följd av LSS syn på individen och staten? Blir vissa grupper och individers behov mer eller mindre synliggjorda och beaktade till följd av lagstiftningens utformning?

Denna övergripande fråga kommer utredas och besvaras genom två delmoment. I det första analyseras LSS-lagen och dess motiveringar utifrån ett liberalt perspektiv, och jag undersöker på vilka sätt lagstiftningens formuleringar och motiveringar överensstämmer med liberal teori. I det andra momentet analyseras material från intervjuer med handläggare, brukare och anhöriga med koppling till LSS, för att undersöka hur dessa uppfattar lagstiftningens utformning och hur den påverkar deras arbete och vardag. Dessa delmoment formuleras nedan som två operativa delfrågeställningar:

- Vilken syn på brukaren och individen ger LSS-lagstiftningen uttryck för?
- Hur uppfattas och tolkas LSS-lagstiftningens syn på individen och individens självbestämmanderätt av kommunala handläggare? Hur uppfattar brukare och anhöriga lagstiftningens tolkning och genomförande med avseende på individualitet, självbestämmanderätt och den övergripande principen om likabehandling?

2 Metod och genomförande

2.1 Samtal med brukare, anhöriga och handläggare

Ambitionen med den här uppsatsen är att skapa ett kikhål in i vardagen hos de människor vars liv till stor del kretsar kring faktumet att de på något sätt innefattas av LSS. Jag ämnar, i vart fall, skrapa på ytan av förklaringar till den problematik många av dessa människor upplever och söka förstå vartill problematiken kan härledas. Så, för att öppna detta kikhål tror jag att det är relevant att inte endast förhålla sig till teoribildningen och forskningen om funktionshindrades situation och LSS-begränsningar, utan också på egen hand undersöka vad som upplevs som problematiskt och begränsande i dessa människors vardag. Ett av de huvudsakliga syftena med uppsatsen är att utröna vilken påverkan lagstiftningens utformning och tolkning har för de som faktiskt berörs av lagstiftningen. Att innefatta de berördas egna upplevelser blir således avgörande för att uppnå uppsatsens syfte.

Av ovanstående skäl har jag valt att genomföra fem intervjuer med totalt sju personer. Tre av de intervjuade arbetar som handläggare på LSS-enheter, två är brukare som omfattas av LSS och två är anhöriga till LSS-brukare. Eftersom målet med intervjuerna har varit att utreda hur respondenterna upplever sin situation och sitt förhållande till LSS har det varit viktigt för mig som intervjuare att inte låsa svarspersonernas berättelser genom stängda svarsalternativ eller på förhand helt bestämda frågor. Jag har därför försökt få intervjuerna att så långt som möjligt efterlikna samtal, där jag kontinuerligt ställt följdfrågor och låtit de intervjuade, inom ramen för uppsatsen tema och spänningsområde, berätta om just sin situation och sina upplevelser. (Esaiasson mf. 2012:252) En förutsättning för att tillåta svarspersonerna att berätta om sina upplevelser är att inte tvinga hen in i min kanske alltför teoretiska värld, utan låta personen berätta vad hen själv anser vara relevant och viktigt. (Teorell & Svensson 2007:90). Jag ser det sedan som min uppgift att sätta in deras historier i ett teoretiskt sammanhang.

Samtliga intervjupersoner har anonymiserats, vilket varit ett krav från några. Men anonymiseringen tjänar också syftet att få svarspersonerna att känna sig trygga att fritt kunna berätta om känsliga och personliga upplevelser, vilket förstås är en tillgång. (Alvesson & Deetz 2000:217) Intervjuerna har i genomsnitt tagit omkring 50 minuter, vilket utgör ett intervjumaterial på drygt fyra timmar. Vid två intervjutillfällen medverkade två svarsperoner. Vid det ena tillfället, där två handläggare medverkade samtidigt, kan upplägget haft negativ effekt på grund av att respondenterna måhända kände att de inte kunde tala lika fritt. (Se Ibid:217) Min uppfattning är dock att det vid det andra tillfället bidrog till att föra samtalet framåt och de båda intervjuade kunde fylla i och komplettera där den andras minne svek.

Ambitionen med de utvalda citaten är att dessa ska illustrera vad som för mig framstått representativt för hela materialet, samt att de genom det analytiska ramverket kan berätta något om problematiken med LSS på ett både personligt och strukturellt plan.

Eftersom syftet med uppsatsen inte är att beskriva hur LSS fungerar eller upplevs inom en viss kommun, eller för människor med en viss typ av funktionshinder, har jag inte heller begränsat urvalet efter funktionshinder, kommun eller boendeort. Urvalet har istället gjorts genom att jag kontaktat en mängd handikappförbund och -föreningar och ställt frågan om de vet någon som är initierad i LSS-verksamheten och vill ställa upp på intervju. På samma sätt kontaktades kommunala LSS-handläggare. Kriteriet för urval var således egentligen endast att svarspersonerna befann sig inom rimligt reseavstånd och att de är engagerade i frågor rörande LSS.

Med tanke på frågeställningens klassproblematisering hade det måhända varit önskvärt att intervjua personer med olika typer av social bakgrund och socioekonomisk status. Jag tror dock att det hade varit praktiskt problematiskt och måhända även kränkande att ha ett sådant kriterium. Jag överlåter istället till analysverktyget att dra slutsatser baserade på klass och socioekonomisk status. (Alvesson & Deetz 2000:216) Likväl är min mening att det materialet jag fått genom intervjuerna kan berätta något viktigt om LSS och hur lagstiftningen upplevs i praktiken.

2.2 Analys av LSS som styrmedel

LSS-verksamhetens funktion och arbetssätt grundläggs i *Lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade*. Det är lagstiftningen, dess mål och formuleringar som utgör fundamentet för kommunernas och de olika LSS-sektionernas arbetssätt, överväganden och handlande gentemot brukaren. Det kan alltså antas att LSS är direkt avgörande för hur den kommunala LSS-verksamheten är utformad.

Lagstiftning är per definition ett styrmedel. Därav är det för besvarandet av mina frågeställningar avgörande att utreda vilken typ av styrning LSS ger uttryck för. Genom analysen kan jag belysa vilka underliggande värderingar, och explicita så väl som implicita antaganden om individens, välfärdsstatens och samhällets roll och relation som kommer till uttryck i materialet.

För att bringa klarhet i detta och för att studera i vilken politisk-ideologisk idévärld LSS hör hemma kan en idéanalys av materialet fungera som ett effektivt verktyg. (Beckman 2005:9-10) Det jag i det följande avser genomföra är en beskrivande idéanalys, där jag med den liberala teorins ögon analyserar och åskådliggör idéer och tankefigurer i materialet som tillhör den liberala sfären. (Ibid:49) Att endast analysera LSS utifrån liberal teoribildning bör vara tillräckligt för besvarandet av problemen eftersom den relevanta frågan egentligen inte är om LSS är liberalt färgat, utan på vilka sätt. Att LSS ger uttryck för liberala ideal är sedan tidigare väl utrett och konstaterat, varför att återigen utreda detsamma får

anses överflödigt. (Se Altermark 2010, Lewin 2014, Grunewald & Leczinsky 1993:112) Syftet är att, med den beskrivande idéanalysen som redskap, redogöra för och analyserade de ideologiska idéer och uppfattningar om samhället och individen som kommer till uttryck i lagstiftningen och dess förarbete. Analysen blir på så vis systematiserad genom liberal teori. Det är alltså liberal teori som utgör måttstock för analysmaterialet.

Att rikta uppmärksamheten mot en begränsad mängd källor, nämligen lagstiftningens och huvudbetänkandets explicita innehåll, och således bortse från ett större kontextuellt sammanhang, behöver en nödvändigtvis inte vara problematiskt. (Beckman 2005:17) Jag sällar mig till dem som menar att kontextens och avsändarens betydelse avgörs av författarens frågeställning och syfte. När målet är att analysera de idéer som återfinns i en text, kan avsändare, historisk kontext och sammanhang anses mindre relevanta. (Ibid.) Följande samma resonemang är syftet alltså inte att förstå LSS uppkomst, vilka aktörer som engagerats eller hur det politiska landskapet såg ut vid tidpunkten för lagstiftningens genomdrivande. Jag ämnar endast beskriva och analysera det faktiska innehållet i materialet utifrån det analytiska verktyget.

3 Att förklara LSS utifrån klass och bakgrund

Som framgår ovan kommer jag i uppsatsen utreda och diskutera huruvida socialt- och kulturellt kapital kan påverka utfallet av kvalitén och kvantiten på vården och servicen som erbjuds genom LSS. Det måste dock poängteras att begrepp som socialt- och kulturellt kapital, eller närstående begrepp som social bakgrund, social status eller klasstillhörighet kan vara vaga och generaliserande. Begrepp som söker beskriva strukturella grupperingar riskerar att bli alltför statiska och kan således missa mycket av vad de faktiskt söker innefatta och beskriva. När människor grupperas och utreds efter faktorer som inkomst, social bakgrund eller utbildningsnivå kan andra faktorer som påverkar människors val och agerande lätt negligeras. Det är exempelvis rimligt att anta att många efter tid faktiskt kan anpassa sig efter en ny situation och lära sig att på ett effektivt vis handskas med denna.

3.1 Ett vidgat klassbegrepp

För att tydligt och korrekt fånga den problematik och de strukturer jag avser beskriva, tror jag att jag bör använda en vidare begreppsapparat än enbart tämligen statiska faktorer som social bakgrund och klass. Pierre Bourdieus analysverktyg kan här vara behjälpliga. Bourdieu sökte vidga förståelsen av hur social bakgrund och klass påverkar människor och påvisa att människor inte nödvändigtvis är låsta vid sina positioner. Anpassning och förändring är enligt Bourdieu möjlig, om än en ofta långsam och komplex process. (Maton 2008:59) Grundläggande för Bourdieus tankar är frågan kring hur sociala strukturer och individuellt agentskap kan förenas. Eller annorlunda uttryckt; hur kan vi förstå att vi i ett liberalt samhälle ofta intuitivt känner oss som fria individer, fria att göra fria val och fria att skapa vår egen livssituation, trots att våra beslut, val och attityder på en strukturell nivå ofta är tämligen förutsägbara? (Ibid:50)

Bourdies förklaring och förståelse för samhällets uppdelning samt människors uppfattning och upplevda problematik med uppdelningen ligger väl i linje med den problematik många brukare inom LSS kan antas uppleva. Brukarna förväntas plötsligt förstå och agera utifrån spelregler de inte tidigare känt till, och inom ett fält, i det här fallet LSS-verksamheten, de ofta inte känner sig bekväma i. Det uppstår en diskrepans mellan det sociala fält vi är aktiva inom och vårt habitus. (Ibid:50-51) Diskrepansen mellan fält och habitus ger sin tur upphov till

en skev fördelning av kapital, vilket i kombination med fält och habitus styr vårt handlande. (Thomson 2008:69)

[(habitus)(kapital)] + fält = handlande

(Maton 2008:51)

3.1.1 Habitus

Habitus kan förstås som vårt kognitiva mönster, vårt sätt att förstå oss själva och våra valmöjligheter. Habitus är i sin tur format, och omformas ständigt, av fältet vi befinner oss i, eller av fält vari vi tidigare befunnit oss, samt vår position inom fältet. (Maton 2008:52) Habitus fokuserar på vårt sätt att agera, känna, tänka och vara. Det fångar hur vi ständigt, genom uppväxt, utbildning, arbete, etcetera, formas av, och formar, vår egen historia, vilken vi bär med oss i vårt beslutsfattande och påverkar vilka alternativ och vägval vi uppfattar som möjliga. Vår nuvarande position är ett resultat av våra tidigare val samtidigt som de vägskäl vi nu står inför är en produkt av vår nuvarande position inom fältet. (Jenkins 1992:75) Centralt är att de vägar som framstår som framkomliga är beroende dels av vår nuvarande position och dels av våra tidigare vägval. Den nuvarande positionen, liksom varje given tidigare position, är en följd, inte bara av tidigare val, vilket hade lett till en deterministisk och på förhand given individ, utan också av vår position inom fältet, varför våra upplevda valmöjligheter är betingade av relationen mellan habitus och fält. Relationen mellan habitus och fält är alltså ömsesidigt konstruerande. De båda strukturerna omformar varandra, samtidigt som de också påverkas av den enskilda strukturens interna logik och historia. (Maton 2008:52–53)

3.1.2 Fältet

En analogi för att förstå fältet, och fältets dialektiska relation till habitus och kapital är att se den sociala verkligheten som en spelplan, eller en fotbollsmatch. (Maton 2008:53–54) *Fältet* utgör spelplanen på vilken spelarna befinner sig. Spelplanen har tydligt uppdelade inre och yttre gränser. Det finns sidlinjer inom vilka spelet utövas, men också interna gränser i form av straffområde, planhalvor etcetera. Varje spel har sina specifika regler till vilka nya spelare måste anpassa sig för att kunna vara med. De måste också lära sig de färdigheter och tekniker som spelet kräver. Vad spelarna kan göra och hur de får röra sig avgörs av deras position på planen. (Thomson 2008:68) Enligt Bourdieu (Ibid:69) är spelet kompetitivt. Det handlar om att tillskansa sig en bättre position och mer *kapital*. Vad som dock skiljer fotbollsmatchen från fältet är avsaknaden av stabila och konkreta regler. Som nämnt är fältets koder ständigt föränderliga, och spelarna lär sig spelets tempo, rytm och oskrivna koder genom tid och erfarenhet. Ingen

spelare har därför fullständig förståelse för spelets regler, utan lär sig med tid bemästra spelets föränderlighet. De skaffar sig ”en känsla för spelet”. (Maton 2008:54) Den är denna känsla för spelet, förståelsen för det givna fältets logik och regulariteter, som utgörs av aktörens habitus. (Ibid.)

3.1.3 Diskrepans och hysteresis

Vanligtvis agerar vi inom ett fält där vi känner oss trygga, där vi förstår koderna och har utarbetat en känsla för spelet. Vi känner oss förstådda och vet hur vi ska agera för att andra ska förstå. I en sådan situation överensstämmer till stor del vårt habitus med fältet vi är verksamma inom. Men när vi plötsligt blir inkastade i ett nytt fält, där spelreglerna är annorlunda känner vi oss utanför och missanpassade. (Maton 2008:57–58) Bourdieu kallar den här känslan av missanpassning för *hysteresis*. Hysteresis uppstår när vårt habitus, och det kapital som befäster habitus inte längre är anpassat till det nya fältets oskrivna regler och regulariteter. (Hardy 2008:131–132) Att skifta mellan olika fält behöver dock inte ge upphov till hysteresis. Vissa typer av habitus och kapital är mer överförbara och hållbara än andra. För som Bourdieu påpekar finns det likheter mellan vissa sociala fält. De uppvisar liknande mekanismer och regulariteter och accepterar liknande typer av habitus och kapital. Bourdieu menar till exempel att det finns stora likheter mellan det akademiska- och det ekonomiska-, det politiska- och det byråkratiska fälten, och att dessa likheter också delas av de sociala agenter som definierar och dominerar fälten. (Thomson 2008:70-71)

3.1.4 Kapital

Genom att bredda den materialistiska synen på *kapital*, vari kapital endast förstås som ekonomiskt kapital, fångas de maktrelationer och maktuttryck som med den materialistiska förståelsen blir osynliga i en postmaterialistisk värld. Bourdieu inför åtskilda begrepp för olika typer av kapital, vilka han gemensamt betecknar som *symboliskt kapital*. Uppdelningen mellan olika typer av symboliskt kapital, till exempel socialt- och kulturellt kapital, och ekonomiskt kapital, tillåter oss också se hur värdet av kapital är beroende av socialt erkännande. Kapital är enligt Bourdieus förståelse värdefullt just eftersom det värdesätts av andra människor. (Crossly 2008:88) Så, i likhet med ekonomiskt kapital, bidrar symboliskt kapital till att skapa sociala och kulturella för- och nackdelar. (Moore 2008:104) Att inneha en komposition av symboliskt kapital som är högt värderat inom ett visst fält innebär att ens habitus är välformat och anpassat efter fältet. Den specifika kompositionen av kapital är således värdesatt av andra inom det specifika fältet, vilket ger upphov till status och sociala och ekonomiska fördelar. Det bör dock poängteras att ett välformat habitus inte innebär samma sak inom alla fält. Som nämnts är vissa fält mer likartade än andra och visst kapital är mer transfererbart än annat. (Crossly 2008:88) Gällande för alla fält är dock att varje fält av symboliskt kapital reproducerar ojämlika relationer i det ekonomiska fältet. På så

vis reproduceras också de fundamentala strukturerna för social ojämlikhet. Ojämlikheterna kopplade till kulturellt kapital är en reflektion av ojämlikheter i kapaciteten att förvärva kapital, vilka i sig själva speglar tidigare ojämlikheter i besittningen av kulturellt kapital. Symboliskt kapital är alltså transubstationen (omdaningen) av ekonomiskt kapital och det symboliska kapitalet har ökat eller förstört det sociala kapitalet i olika grader beroende på sociala agenter och grupper. (Moore 2008:109) I en ekonomisk transaktion kommer således en person med ett för fältet välformat habitus att transubstationera sitt ekonomiska kapital till en exponentiell ökning av sitt symboliska kapital. På så vis förstärks ständigt ojämlikheterna i både ekonomiskt och symboliskt kapital. Den som initialt har ett välformat habitus och relativt mycket ekonomiskt och socialt- kulturellt kapital kommer genom transubstation förstärka sitt kapital relativt mot de mer missanpassade.

3.1.5 Sammanfattning

Avseende det problem som här undersöks kan vi alltså se LSS som en typ av byråkratiskt fält, vilket alltså bör uppvisa likheter med till exempel de akademiska- och ekonomiska fälten. Personer vars habitus ligger nära något av dessa kan således vid inträdet till LSS-fältet tänkas ha relativ fördelar gentemot personer med ett för fältet mindre välformat habitus. Denna initiala ojämlikhet kommer enligt Bourdieu ständigt förstärkas när de med välformat habitus använder sitt högre värderade sociala kapital för att till exempel påverka handläggare och framföra sin sak. Det är dessa teoretiska påståenden jag senare prövar på intervjumaterialet.

4 Idéanalys av LSS

Införandet av LSS innebar en ny inriktning för handikappspolitiken. LSS var ett stort steg bort från den då dominerande paternalistiska synen på vårdtagaren, i riktning mot en aktiv och deltagande brukare och individ som själv bäst kunde göra anspråk på den vård och service hen var i behov av. Statens roll skulle inte längre vara att lägga sitt bättre vetande över vårdtagaren, utan skulle istället bistå denna i vad denne ansåg relevant för sitt liv och sin egen personliga utveckling. Den aktiva och omhändertagande staten förändrades således genom LSS till att bli den aktiva och självförsörjande individen. (Ineland, Molin & Sauer 2009:28-30) Det som nedan följer är en beskrivning av det analytiska verktyg, alltså liberal teori, vilket sedan används för att analysera lagstiftningen och dess motiveringar. Det bör nämnas att analysinstrumentet som utarbetas och används förstås är en förenklad beskrivning av liberal teori. Förenklingen är dock nödvändig för att skapa ett effektivt verktyg som faktiskt går att använda i analysen av materialet.

4.1 Liberalismen, staten och jaget

I den liberala ideologins kärna finns en tanke om självbestämmandets självklara och intrinsikala värde. Om frihet från förtryck, individualism och tanken att varje individ i slutändan är ensamt ansvarig för sina handlingar. (Alexander 2014:4-5) Det enda sättet att verkligen respektera människor som fullständiga moraliska varelser är att ge dem makt över sig själva. (Kymlicka 1995:201) Detta bygger på antagandet att ingen annan bättre än individen själv kan veta vad som för hen uppfattas som värdefullt. Och även om man kan fatta felaktiga beslut eller ändra sig avseende vad ens eget intresse innebär, är det mer sannolikt att jag har rätt om mig själv än att någon annan har det. Enligt liberal teori gör var individs individualitet att det som är önskvärt aldrig kan generaliseras eller på förhand antas av andra. Våra personligheter är unika. Våra mål och strävanden kan därför aldrig till fullo delas med någon annan. Andras individuella erfarenheter kan aldrig utgöra en normativ utsaga om vad som bör vara mitt intresse eller utgöra skäl till att jag har fel i mina strävanden. Endast jag i min särskilda unikheter och individualitet kan nå egentlig insikt i mina verkliga intressen. (Ibid:201) Verklig frihet kan därför enbart uppnås genom frihet från tvång och intrång, då ingen människa och inget samfund interfererar i min aktivitet. Detta grundläggande liberalistiska villkor för sann frihet genom icke-interferens brukar benämnas som negativ frihet. Frihet förstås alltså endast som det område inom vilket man kan agera helt obehindrad av andra. Frihet innebär att jag på inget sätt är hindrad av andra att göra vad jag annars skulle ha gjort. Liberalismens frihetsbegrepp handlar

alltså inte så mycket om vad man faktiskt gör som om vad man hindras från att göra. (jmf Berlin 2003:393 & Taylor 2003:20) Ansatsen att inget liv bättre kan styras utifrån, utan måste styras inifrån, i överensstämmelse med individens uppfattning om vad som är värdefullt fodrar, enligt liberalismen, en neutral stat. Alltså en stat som inte påtvingar sina uppfattningar om ett värdefullt liv på andra, utan skapar förutsättningar för individen att eftersträva sina egna målsättningar och intressen. (Kymlicka 1995:206) För om mina föreställningar om ett värdefullt liv inte kommer inifrån, utan är formulerade och påtvingade av någon annan än mig själv, kan de heller aldrig vara genuint värdefulla. Varje människas idé om självförverkligande är unik och kan alltså bara formuleras och utföras av hen själv. (Taylor 2003:419) Detta är själva grundtanken i liberal teori. Om jag inte själv är upphovsman till mina egna strävanden kommer jag inte heller förstå dem som mina egna, som något som kan förverkliga mig själv. Det kan endast förverkliga andras bild av mitt goda liv, varför människors grundläggande intressen av nödvändighet skadas i en paternalistisk, icke-neutral stat. (Kymlicka 1995:206–207) Den neutrala liberala staten möjliggör alltså för människor att formulera sina egna föreställningar om ett värdefullt liv. Självbestämmande är således en direkt förutsättning för frihet. I samma stund individens strävanden inte kommer inifrån, blir de också meningslösa. (Ibid.)

Definierande för liberal teori är förutom villkoret om den neutrala staten, synen på jaget och individen. I liberal tradition är jaget inte bundet av den sociala verkligheten. (Kymlicka 1995:210) Människan är i grunden fri att i varje situation ställa sig utanför sociala sedvänjor och – sammanhang och fatta beslut i enlighet med jagets fristående vilja. Detta innebär att vi aldrig är låsta i ett visst sammanhang, till en viss klass eller till ett visst sätt att agera. Människan kan alltid göra ett aktivt beslut att betrakta sin nuvarande situation utifrån och med det socialt opåverkade jaget som kompass peka ut riktningen för sitt agerande. (Ibid.) Den liberala uppfattningen om det fria jaget förutsätter alltså någon form av verkliga eller genuina önskningar hos var individ, vilka är rena och opåverkade av uppväxt, socialt sammanhang etcetera. Så länge inga externa hinder föreligger kan vi identifiera och eftersträva dessa genuina önskningar. Det fria jaget kan således inte missuppfatta sina önskningar eller strävanden, eftersom det fria jagets uppfattningar om självförverkligandes innebörd per automatik är riktiga. Det finns enligt liberal teori ingenting utanför jaget som kan ha en riktigare uppfattning än jaget självt om vad som är eftersträvansvärt. (Taylor 2003:420-421) Det finns ingen auktoritet i vad som kan anses värdefullt utanför vårt eget förnuft och omdöme. (Kymlicka 1995:213) Det liberala jaget är alltså inte en produkt av omständigheter utan endast av sig själv. Jaget har följaktligen kapacitet att formulera och omformulera sina innerligaste önskningar helt oberoende kontext. (Ibid:210)

4.2 Det liberala och individualistiska med fallet LSS

Angående materialet analyserat nedan bör det nämnas att 1989 års Handikapputredning, som mynnade ut i LSS, var en tämligen komplex utredning bestående av en stor mängd rapporter, utredningar och betänkanden. (SOU 1991:46, s.93) På grund av utredningens utsträckning och stora mängd material har jag häri inte haft möjlighet att analysera samtliga rapporter och utredningar som ligger till grund för LSS utformning och formulering. Jag har därför endast analyserat huvudbetänkandet *Handikapp, välfärd, rättvisa* (SOU 1991:46), vilket kan ses som en sammanställning av tidigare utredningars och betänkandens resultat och överväganden.

4.2.1 Den neutrala staten

Låt oss så inleda analysen med att genom vårt utarbetade verktyg se vilka liberala tankar om den neutrala staten som framkommer i materialet. Inledningsvis och sedan återkommande klargör utredarna till *Handikapp, välfärd, rättvisa* att man befinner sig i en tid av större samhällsliga strukturförändringar. (se SOU 1991:46, s.24-5, 97-110) Förändringarna innebär enligt utredarna en ny typ av förvaltningspolitik, vilken hänvisas till som *Den nya förvaltningspolitiken* och förstods som:

”en inriktning på decentralisering och målstyrning. Utgångspunkten är möjligheter för enskilda [...] att hävda sin medborgarrätt och att ha inflytande över bl.a. stöd och service” (Ibid:23-24)

Utredarna menar att strukturförändringarna, som utöver ökade befogenheter på lokal nivå också innebär en övergång från regelstyrning till målstyrning, ökar flexibiliteten och möjligheten till självbestämmande i relationen mellan förvaltning och brukare. Utredarna framhåller, i linje med det liberala idealet om en individcentrerad och neutral stat, att LSS bör vara mål- istället för regelriktad. En målinriktad lagstiftning anses bidra till att bättre kunna ”situationsanpassa” verksamheten och på så sätt tillvarata ”individens rätt till självbestämmande” (Ibid:100). Genom att begränsa den paternalistiska regelstyrningens negativa konsekvenser för individens självbestämmande kan införandet av målstyrning föra ner det mer specifika beslutsfattandet till lokala nivåer, vilket anses skapa större delaktighet och möjlighet för individanpassning. Utredarna påtalar risken med att överlämna mer precis beslutanderätt till en majoritetsvald parlamentarisk församling eftersom det kan leda till att minoritetens, i det här fallet funktionshindrades, intressen inte tas till vara eller förstås. (Ibid.) Det uttrycks alltså en liberal oro för att staten inte kan tillvarata eller uppfatta individens intressen. Decentralisering och målstyrning är enligt utredarna önskvärda lösningar på den paternalistiska problematiken.

4.2.2 Självbestämmande och autonomi

I huvudbetänkandet beskrivs återkommande vikten av självbestämmande och brukarinflytande. Brukarinflytande definieras utifrån målsättningen att:

”de medborgare som direkt använder sig av eller kommer i kontakt med en offentlig serviceverksamhet också ges någon form av inflytande över verksamhetens utformning.” (SOU 1991:46, s.115)

Hur inflytandet ska konkretiseras genom lagstiftningen ger utredarna inga direkta svar till, utan nöjer sig med att föreslå att det bör vara upp till varje kommun att själv hitta kanaler för samråd och utbyte. Däremot problematiserar utredarna konsekvenserna av ett utökat brukarinflytande och påpekar att:

”denna modell ger även fördelar till dem som ha stora resurser vad gäller information, utbildning och vana att agera i beslutande organ.” (Ibid:117)

Det konstateras även att konsekvenserna av en modell med stort brukarinflytande huvudsakligen är outredda, men att undersökningar pekar mot att redan starka grupper gynnas av en sådan modell. (Ibid.) Det tycks alltså finnas en viss oro bland utredarna att inflytande kan ge upphov till ojämlikhet och att resursstarka rösters intresse gynnas oproportionerligt. Denna oro verkar dock blekna när utredarna utreder vikten av integritet och självbestämmande. Dessa två begrepp är enligt utredarna nödvändiga villkor för människovärdets okränkbarhet ska kunna garanteras:

”rätten till integritet, dvs. en rätt till att få sitt värde respekterat.[...] Rätten till integritet uttrycker att människan i sin helhet skall respekteras.” (Ibid:124)

Följaktligen fastslår utredarna att integritet är ett tillräckligt och nödvändigt rekvirit för människovärdets okränkbarhet. I betänkandet klargörs också integritetens praktiska uttryck;

”Att själv kunna formulera och försvara rätten till integritet i olika situationer är annorlunda uttryckt självbestämmande (autonomi).” (Ibid:125)

Vidare påpekas att ”integritet och värdighet hävdas genom självbestämmande” (Ibid.). Det är alltså enligt utredarna direkt avgörande att funktionshindrade människors självbestämmande respekteras i så hög utsträckning som möjligt. Att inte tillåta självbestämmande är i förlängningen detsamma som att inte uppfatta dem som fullvärdiga människor. Detta skulle innebära en direkt kränkning av deras värdighet, lyder argumentationen. Utredarna påpekar att funktionsnedsatta personer genom historien har fråntagits rätten till självbestämmande med hänvisning till att de inte var kapabla att utöva densamma på ett meningsfullt vis. I betänkandet står det klart att man genom LSS söker komma så långt från denna paternalistiska och kränkande behandling som möjligt. Utredarna nämner dock att det i självbestämmande också kan ingå att:

”aktivt förmedla att man vill – för viss tid eller i vissa hänseenden – överlåta beslut åt någon annan” (Ibid:125)

Men detta är inte oproblematiskt menar man. Risken för maktmissbruk hos den som ska tolka brukarens intresse är påtaglig. Vidare frågar sig utredarna om det överhuvud taget går att företräda någon annans intressen och om det egentligen inte är frågan om att auktoriteten då framföra sina egna personliga uppfattningar utifrån föreställningen att brukaren ”inte vet sitt eget bästa”. (Ibid.) I betänkandet påtalas risken att de som ser sig som hjälpare och tolkare av brukarens intresse i själva verket handlar efter vad de själva ser som innehållet i ett gott liv, vilket kränker brukarens människovärde. Att påtvinga andra sina egna uppfattningar om det goda livet är alltså direkt felaktigt:

”Egna värderingar om vad som är styrka, svaghet och ett gott liv eller lidande kan leda fel i förhållandet till andra människor” (Ibid:126)

Att agera som att man förstår andras intressen leder vanligen till att deras möjlighet till ett gott liv och självbestämmande förminskas, menar man. (Ibid.)

Genom argumentationen sammanfattad ovan kan vi se tydliga liberala idéer. Dels om hur ett människoliv respekteras och fylls med mening, men också om hur samhället bör rangordna jämlikhet i förhållande till frihet. Frihets- och självbestämmandeideal har genom hela betänkandet företrädde framför jämlikhetsproblematik. Att starka röster ges större möjligheter och utrymme är förvisso ett problem menar man, men i förhållande till de inskränkningar av människans okränkbara värde som ett paternalistiskt system leder till, tycks problematiken försumbar. Självbestämmande är enligt utredarna, i överensstämmelse med liberal teori, helt avgörande för ett värdigt och gott liv, varför varje avsteg därifrån är ett hot mot människovärdet. Det egna intresset kan enligt utredarna inte tolkas eller förstås av någon annan än individen själv.

4.2.3 Det fria jaget

I betänkandet menar utredarna att det i vissa avseenden finns särskilda skäl för förstärkta insatser. Utredarna menar att vissa grupper, till följd av två egentliga anledningar, kan vara i behov av särskilt stöd, till exempel i kontakten med myndigheter och olika vårdinstanser. (SOU 1991:46, s.147) Man konstaterar att målsättningen för den samlade svenska välfärdspolitiken måste vara att ”samtliga medborgare skall ges lika rättigheter och möjligheter att leva ett gott liv”, och att det inom ”alla samhällen finns stora variationer inom befolkningen i en rad avseenden”, varvid man fastslår att funktionsnedsättning är ett sådant ”avseende”. (Ibid:136) Det tycks alltså finnas en ambition att stärka resurssvaga grupper i samhället och man påtalar att det inom vissa grupper finns behov av extra stöd. Funktionshindrade är en sådan grupp. Den andra gruppen som upptas i betänkandet är personer med invandrarbakgrund och särskilt barn med funktionshinder som har föräldrar med invandrarbakgrund. Dessa har till följd av ”olikheter i språklig och kulturell bakgrund” behov av riktade åtgärder och

särskilt stöd, menar utredarna. (Ibid:148) Utredarna pekar på att det finns ett stort behov av ”stärkt inflytande för enskilda och deras anhöriga” och att rätten att överklaga beslut är nära anknuten självbestämmande och inflytande. (Ibid:171) Man ser dock att det kan finnas ett informations- och kunskapsglapp kring hur självbestämmande och inflytande kan praktiseras och att detta är särskilt stort bland ”föräldrar med invandrarbakgrund resp. föräldrar som själva har funktionshinder” (Ibid:172).

Det kan alltså konstateras att beredarna anslår en tämligen liberal hållning till hur samhället bör se på och stötta olika grupper. Samhället bör, menar utredarna, fördela resurserna på ett sätt så alla har möjlighet att leva ett gott liv. De hinder som anges för lika rättigheter och möjligheter tycks vara klassiskt negativt betingade. Att inte, till följd av kognitiva- eller rörelsemässiga hinder, språkliga kunskaper eller kulturella olikheter, ha den faktiska möjligheten att få sina intressen uttryckta eller åhörda är vad samhället bör korrigera. Utöver detta liberala minimikrav tycks utredarna inte se några hinder för lika rättigheter och möjligheter. Detta följer den liberala logiken att så länge individen har den praktiska möjligheten att få sina intressen tillgodosedda, föreligger inga egentliga hinder. Ojämlighet som grundar sig i till exempel klass, inkomst, utbildning eller social bakgrund upptas aldrig av utredarna. Detta leder oss till antagandet att utredarna ansluter sig till den liberala förståelsen av jaget som fritt och autonomt i avsaknad av yttre hinder.

4.2.4 Sammanfattande reflektion

Som nämnts utgör betänkandet jag nu redogjort för underlag till det som kom att bli Lag (1993:387) om stöd och service för vissa funktionshindrade, en rättighetslag vars uttalade mål och inriktning är att ”främja jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet i samhällslivet” (5§) för den innefattade personkretsen och ska vara grundad på ”respekt för den enskildes självbestämmanderätt och integritet” och ”i största möjliga utsträckning ges inflytande och medbestämmande över insatser som ges” (§6). En vägledande princip för att uppnå dessa mål är att insatser ska ges den enskilde ”endast om han eller hon begär det” (8§). En medveten konsekvens av LSS tämligen vaga rättighetsutformning är att förarbeten och prejudicerande domar får stort inflytande i hur lagen tolkas i praktiken. Begrepp som självbestämmande, integritet och delaktighet är i lagstiftningen tämligen innehållslösa, varför den argumentation och utredning som framläggs i betänkandet är särskilt vägledande för både domstolarnas och handläggarnas tolkning av begreppen. Jag har ovan visat hur just denna argumentation på flera viktiga punkter överensstämmer med liberala tankar om samhället och individen. Dock var och är, just som utredarna påpekade, konsekvenserna av detta förhållningssätt i mångt och mycket outredda, varför jag nedan söker ge en viss indikation till vad svaret kan vara. Hur jämlikt och frihetsskapande är LSS om klassrelaterade faktorer beaktas?

5 LSS enligt brukare, anhöriga och handläggare

Som visat ovan är LSS i mångt och mycket ett resultat av liberala och individualistiska ställningstaganden där vikten av en neutral stat betonas och individens rätt till självbestämmande är vägledande. Mot dessa positiva värden ställs den gamla ordningens paternalism och rättighetsinskränkningar. Men hur ser då brukare, anhöriga och handläggare på LSS liberala utformning och tydliga distanstagande från det man förklarar som överförmynderi och integritetskränkeri? Vi rör oss vidare mot den andra delfrågeställningen som behandlar hur dessa människor ser på och påverkas av LSS vägledande begrepp.

Intervjumaterialet kommer att analyseras dels utifrån vad den liberala hållning lagstiftningen och betänkandet ger uttryck för och dels utifrån Bourdieus teorier om habitus, fält och kapital. Jag har tidigare visat att habitus, fält och kapital inte kan förstås som separata entiteter. Att analysera fält utan att analysera habitus eller vice versa är att abstrahera begreppen från just den kontext som fyller begreppen med mening och inom vilken de verkar. (Maton 2008:61) I analysen av intervjuerna kommer således dessa begrepp diskuteras parallellt. Analysen kommer istället delas upp i tre delar där begreppen sammanvävs men beskriver de processer och steg som vanligtvis är verksamma när vi studerar materialet utifrån ett Bourdieuanskt analysverktyg. Dessa processer kallar jag *inträde*, *anpassning* och *förmåga*.

5.1 Inträde: Det första mötet med LSS

Genom intervjuerna har en tämligen klar och föga oväntad bild utkristalliserats. Många av de intervjuade, både anhöriga och brukare, berättar hur de till en början känt sig, och ibland fortfarande känner sig, vilsna och rådlösa. Att falla under LSS innebär för många en helt ny situation med nya regler, procedurer och krav. I materialet beskrivs en komplicerad ansökningsprocess och ett liv fyllt av samtal till olika myndigheter, terapeuter, sjukgymnaster, kuratorer, distriktsmottagningar, läkare etcetera och hur frustrerande denna labyrint kan te sig:

”Det är ett detektivarbete att hitta vem man ska prata med, [...] det är en återkommande problematik. [...]. När det ska anpassas i hemmet är det kommunen som tittar på det. När jag vill ha elektisk rullstol är det någon annan. När det är en madrass jag behöver är det sjukvården” (Anhörig 4)

Många brukare och anhöriga beskriver ett svårnavigerat vård- och myndighetslandskap. Intyg och beslut från olika instanser krävs oftast för att få bifall för ansökan och formuleringen och framläggningen av densamma kräver enligt många, även handläggare jag talat med, kunskap om lagstiftningens utformning och tolkning. Svårigheterna att få den vård och service man är i behov av utgörs alltså inte endast av problematik kring hur ärendet bäst bör framläggas, formuleras och drivas, utan även av grundläggande svårigheter i vem som faktiskt bör kontaktas.

I flera av intervjuerna framkommer att det saknas ett stöd, eller en guide som hänvisar till rätt personer och instanser för att få sina behov tillgodosedda:

Det borde finnas någon som kan hjälpa till. Någon som är påläst. För det är inte rimligt att var och en ska sitta och läsa in sig på allt det här för att vara säker på att få den hjälp som behövs. (Anhörig 4)

Som lagen är utformad får de inte vägleda dig. De får så att säga inte tvinga dig in i något, för då bryter de mot lagen. (Anhörig 5)

Lagstiftningens individfokus, varigenom handläggares rekommendationer och guidning förstås som tvång och inskränkning av individens självbestämmande och integritet, uppfattas alltså ofta av brukare och anhöriga som problematisk. De vet inte vart de ska vända sig eller hur de ska agera för att få sina behov tillfredsställda. Brukare som faller under LSS blir således slungade in i ett nytt och okänt fält där de själva omedelbart förväntas känna till den nya spelplanens samtliga regler och procedurer.

Flera av de intervjuade berättar att de, då ansökan skulle framläggas och behovet utredas, i den initiala kontakten med handläggare kände sig maktlösa inför till handläggarens erfarenhet, kompetens och ramverk. Flera brukare berättar att de sedan tidigare inte kände till hur ansökningsförfarandet gick till eller vilka krav de kunde ställa utifrån sina upplevda behov, utan litade på att handläggarens bedömning och behovsanalys var korrekt och tillräcklig:

Är man inte påläst är du direkt i underläge. Det är de flesta. I början litar man blint på vad de [handläggarna] säger. (Brukare 4)

Samma brukare berättar om svårigheterna han upplevde när det kom till att beskriva sina behov och intressen han hade och ville ha tillgodosedda av LSS:

Om man inte vet vad man vill ha då? För oftast när man kommer i den situationen har man aldrig varit där tidigare. Så hur ska man veta? Vad har jag rätt till? Vad finns det för hjälpmedel? [...] Hur många som sitter vid det bordet [vid behovsutredning med handläggare] har egentligen varit i situationen tidigare? (Brukare 4)

Problematik orsakad av kunskapsluckor och tillit till myndigheters och handläggares professionella utlåtanden som här beskrivs förstärks av lagstiftningens individbaserade utformning. Brukaren förväntas själv redogöra för sina intressen och behov. Handläggaren har enligt lagstiftningen inte rätt att

vägleda, eller tvinga någon åtgärd på brukaren. Men precis som poängteras ovan kan det upplevas problematiskt att avgöra vilka behov och intressen man har, när man inte har kunskap om vilka val och möjligheter som står till buds eller vilka rättigheter man faktiskt har.

En handläggare berättar att förkunskapen hos den ansökande kan skilja sig åt och antyder att det kan vara problematiskt för den otränade att kliva in i LSS-fältet:

Det skiljer sig mycket vilken förförståelse man har. Många är väldigt luttrade och inne i det här. För andra är det helt nytt. Man har kanske aldrig mött en funktionsnedsättning och sen får man barn med funktionsnedsättning, då ska man lära sig allting, förstå allting. (Handläggare 1)

När vi använder Bourdieus analysverktyg för att förstå de intervjuades berättelser om hur de slungas ut i en ny värld, kan vi tolka det som att de har lämnat det fält där de kände sig bekväma och trygga. Där de kände till rutiner och spelregler, och hamnat i en situation där det uppstått dissonans mellan deras habitus och det nya fältet. De vet inte vem de ska kontakta eller hur de ska agera för att få gehör för sina behov och önskemål. Det nya fältets spelplan är för de flesta radikalt annorlunda jämfört med det fält de lämnat. Situationen som beskrivs i materialet kan på många sätt liknas med det Bourdieu kallar *hysterisis*. Det uppstår en diskrepans mellan de intervjuades tankesfär och invanda handlingsmönster, deras habitus, och det nya fältets interna logik, regler och regulariteter. Och liksom en handläggare poängterar beror graden av hysterisis, graden av missanpassning i det nya fältet, på vilken förkunskap och förförståelse individen har för det nya fältet.

Genom materialet framkommer en entydig bild som visar hur de liberala principerna om självbestämmande, frihet från paternalistisk påverkan och tvång, i kombination med inträdet i ett nytt och för många okänt fält, ger upphov till ett kunskaps- och informationsglapp som på många sätt kan hävdas begränsar individens valmöjligheter och förmåga till självbestämmande. För när individen inte vet vilka val som är möjliga och de som har kunskapen förbjuds delge desamma är det till syvende och sist individens eget informationssökande och kunskap som avgör hur hen kommer att agera och vad hen kommer att begära. Det bör inte vara ett alltför långtgående antagande att personer med bättre kännedom om fältets spelregler och ett habitus och ett symboliskt kapital som ligger nära det nya fältets har bättre möjligheter att få sina röster hörda och krav tillgodosedda. Vilket om omreglerat kan tänkas leda till ojämlika villkor för brukare.

5.2 Anpassning: Att förhålla sig till LSS

Som beskrivits ovan innebär LSS en helt ny värld för de allra flesta. De initiala problemen som uppstår handlar mycket om vem man ska kontakta, vad man ska

ansöka om och hur förfarandet bör gå till. I intervjuerna berättas hur brukare och anhöriga för en ständig kamp mot myndigheter och handläggare för att få sina behov tillgodosedda. De överklagar beslut, finner nya bedömningsgrunder för sina ansökningar och utvecklar metoder för att bättre få gehör för sina individuella önskemål. De försöker helt enkelt anpassa sig till det nya fältets regler och procedurer. Dock beskrivs, i samtliga intervjuer, vägen till att anpassa sitt habitus och symboliska kapital efter det nya fältet som tidsödande, komplicerat och psykiskt ansträngande. Det andra övergripande problemet jag här kommer diskutera berör på vilket sätt brukare och anhöriga anpassar sig till den nya situation som LSS medför.

I intervjun med en förälder till en dotter medfödda funktionshinder berättar vederbörande att familjen i den initiala kontakten med en handläggare direkt fick höra att de assistanstimmar de hade sökt inte skulle beviljas. Att dotterns förmågor inte var betydligt sämre än normalt för andra barn i hennes ålder:

Handläggaren sa att en tvååring inte kan äta själv, de kan inte ta på sig själv och de sover inte på nätterna. [...] Då började jag fundera kring vad min äldre dotter kunde när hon var två år och kom fram till att hon kunde väldigt mycket mer. Så jag gick till förskolan och de sa att en tvååring kan äta själv. Jag gick till barnneurologen [...] och de sa att om en tvååring inte sover är det något problem. [...] Så där började proceduren för mig. Jag började leta juridik, började se vad lagstiftningen och tidigare domslut sa. Vi började förbereda oss. Jag lade jättemycket tid på det här. Jag lade all min tid, förutom när jag var på jobbet eller var med min dotter. (Anhörig 5)

Andra brukare och anhöriga har gett liknande berättelser om hur de varit tvungna sätta sig in i lagstiftning, förfarande och procedurer för att få gehör för sina behov:

Jag har läst socialtjänstlagen och jag har läst LSS så jag kände att kunde det nästan utantill, men de säger ändå: 'nej, så är det inte'. Då kände jag mig desperat, vad gör man? [...] Jag har nog lärt mig under resans gång och blivit bättre. Men från början måste man sitta ner och läsa allt. Jag kan bli störd av att jag tycker jag vet hur det borde vara. Men man får inget gehör, för de har sina rutiner, så det är som att köra huvudet i väggen flera gånger. (Anhörig 4)

I materialet beskrivs alltså en tidsödande och omständig process där brukare och anhöriga blir tvungna att själva driva sin talan och bli sina egna ombud och utredare när handläggarens bedömning inte resulterar i fullgott stöd. Det tycks avgörande att man som brukare eller anhörig snabbt lyckas anpassa sig till de nya omständigheterna och förstår hur man effektivt kan föra sin talan och driva igenom de åtgärder som man anser nödvändiga.

En brukare beskriver nödvändigheten av att själv ta ansvar för sin egen vård och hur den är ett direkt resultat av individens och den nära omgivningens ansträngning och hjälp:

Har man ingen familj eller vänner som hjälper är man helt utelämnade och ensam. [...] Man måste vara väldigt delaktig själv. Man måste själv dra i allt. [...] Hur

mycket stöd och hjälp man får, hur utelämnad man blir, beror på hur mycket man orkar. (Brukare 1)

En brukare berättar att han utan stöd och hjälp av sina föräldrar nog inte hade orkat med den process det för honom innebär att vara funktionshindrad och LSS-berättigad:

Sista tiden har det varit så jobbigt med alla papper som kommer. Jag orkar inte se det. Så min mor har skött allting. Utan det hade det inte hänt ett dugg. Man drunknar i papper, för det är så otroligt mycket. [...] Det är sant som man säger, att för att orka vara sjuk måste du vara hundra procent frist. (Brukare 4)

Det genomgående intrycket från materialet överensstämmer väl med citaten ovan. I likhet med lagstiftningens explicita syfte och motivering påpekas i intervjuerna vikten av att själv vara delaktig och aktiv. Det är dock just här den här uppsatsens övergripande problemställning kommer till uttryck. Vad händer med de som inte har ork, kapacitet eller kontaktnät nog för att själv föra sin talan? Vad händer med de som inte lyckas anpassa sig till fältets regler och procedurer? De vars sociala kapital inte korresponderar med LSS:s metoder och principer. LSS ger inget svar på frågorna. Hade brukaren som citeras ovan inte haft hjälp av sin mor hade inget hänt. Han hade varit utelämnad till handläggarnas beslut och övervägande. Inte eftersom han ansåg de korrekta eller tillräckliga, utan på grund av att processen av ständigt prövande och överklagande av beslut hade blivit alltför betungande. Hans position inom fältet, hans habitus och hans symboliska kapital hade varit alltför begränsande.

5.3 Förmåga: Att agera rätt för att få vård

I denna avslutade del av intervjuanalysen kommer jag diskutera faktorer som kan tänkas påverka utfallet av *inträde* och *anpassning*. Alltså vad som bidrar till att vissa upplever en mindre grad av hysterisis vid den initiala kontakten med LSS och att somliga effektivare än andra lyckas anpassa sig till det nya fältets spelregler och regulariteter. För materialet gör tämligen entydigt klart att människors individuella strävanden, sociala situation, ork och kunskap kan vara avgörande för vilken nivå av vård och omsorg de erbjuds. Såväl handläggare som brukare och anhöriga beskriver en situation där individens habitus och symboliskt kapital kan påverka såväl handläggarnas bedömning som individens faktiska förmåga att lägga fram material för bedömning. Just denna dubbelhet, eller dubbelbestraffning, är vad som tycks förstärka den initiala ojämlika situationen mellan brukare. Dels finns en ojämlikhet i att somliga inte ansöker i lika hög utsträckning som andra, samtidigt som kvalitén mellan de inkomna ansökningarna även den är betingad av sociala faktorer som kan tänkas påverka utfallet av handläggarnas bedömning.

En handläggare beskriver kärnfullt den första delen av den ojämlikhet beskriven ovan:

Det är klart att det påverkar när det kommer till att ansöka, i den processen påverkar det såklart enormt mycket. I slutändan blir det ju så att vissa får mer eftersom fler ansökningar har kommit in från en viss individ. Det kan vara så att en god man eller förvaltare hjälper till att skaffa de intyg vi behöver. Det kan naturligtvis påverka utfallet. (Handläggare 1)

Citatet åskådliggör att de individer som ställer högre krav, ansöker om fler åtgärder och tydligt kan påvisa nödvändigheten av dessa åtgärder också har möjlighet till bättre vård och omsorg än den inaktiva och till synes nöjda brukaren. Men det är måhända i just det här själva essensen av det liberala och individualistiska systemet ligger. Den inaktiva kommer per automatik förväntas vara tillfreds eftersom ingen annan än individen själv kan avgöra vari hans verkliga intresse ligger. Att då på något sätt påtvinga individen åtgärder som inte härstammar från hen själv är att inskränka dennes integritet och rätt till självbestämmande:

[...] ibland kan vi tycka att vi vet bäst och att vi gör det för brukarens eget bästa, men då måste man ändå backa. [...] Det gäller verkligen att vi förstår att vi aldrig kan tvinga någon och att det måste komma från personen själv. (Handläggare 2)

Handläggarna tycks alltså medvetna om vad lagstiftningens liberala paradigm innebär i praktiken och är nogna med att förhålla sig till detta. Samtidigt är de också medvetna om den ojämlikhet som kan uppstå som konsekvens av lagstiftningens antagande om den aktiva och upplysta individen som själv förväntas ta fullt ansvar för sina egna behov och önskningar.

Flera av handläggarna bekräftar att brukares och anhörigas engagemang, kunskap och aktivitetsgrad kan påverka utfallet:

Om någon har anhöriga runt sig som är aktiva, då händer det lite mer. [...] De hjälper till att skriva överklagan, ringer in och ifrågasätter besluten på ett annat sätt än om man är själv. [...]. (Handläggare 3)

Genom citatet ovan beskrivs hur den konkreta aktiviteten kan ha betydelse. Alltså mängden av ansökningar inskickade, mängden av överklaganden skrivna etcetera. Men sannolikt finns också något djupare och mer fundamentalt än dessa konkreta exempel på ojämlikhet. Nämligen sättet på vilket ansökningarna och överklagandena är formulerade, hur brukaren eller den anhöriga framlägger sin sak för handläggare och andra instanser. De som tack vare sin sociala situation har ett habitus och symboliska kapital som är likartat handläggarnas, läkarnas och andra instanser har sannolikt bättre möjligheter att få gehör för sina uttryckta behov och önskemål. Deras krav kommer måhända, i likhet med Bourdieus teorier, i större utsträckning att uppfattas som rimliga och väl underbyggda, medan krav framställda av de vars habitus och kapital inte är lika väl anpassat för fältet kommer uppfattas på ett mindre trovärdigt och nödvändigt.

En anhörig beskriver hur han tack vare sin bakgrund lyckats skapa en situation för sin dotter som på många sätt är långt mycket bättre än andras i hans omgivning:

Min dotter har nu fått det vi vill ha. [...] Men jag har vänner med barn med funktionshinder som inte alls är där. Det handlar väldigt mycket om vilken ork och vilket driv man har. Jag har väldigt drivande och har tur med min akademiska bakgrund som gör att jag bättre kan leta information. (Anhörig 5)

Citatet ovan förklarar något viktigt för att förstå komplexiteten i ojämlikhetens uppkomst. Besittningen av de verktyg som krävs är säkerligen en avgörande faktor för huruvida individen upplever det som meningsfullt att vara engagerad, krävande och ihärdig eller inte. De individer som har en uppfattning om hur de bör gå tillväga för att genomdriva sina krav kommer sannolikt också ställa högre och fler krav än någon som ständigt famlar efter effektiva tillvägagångssätt.

Vi kan alltså se indikationer på att människor vars habitus och kapital står i nära relation till LSS-fältets spelregler också kommer ha bättre förutsättningar för att anpassa sig och i slutändan också få tillgång till bättre vård. Följderna av LSS liberala utformning pekar således mot att resursstarka grupper gynnas oproportionerligt gentemot svagare grupper vilket ger upphov till och förstärker klassbetingade ojämlikheter.

6 Resultat och slutsatser

Som visat har LSS och dess motiveringar tydliga inslag av liberala och individualistiska idéer. Var brukare förväntas själv ansvara för sina egna behov och sin egen vård. De antas i varje läge själva veta bättre än någon annan varihens intresse ligger och vilka åtgärder som bäst tillfredsställer dessa. Till följd av LSS utformning blir det således tydligt att varje försök att kompensera för initiala ojämlikheter och skillnader anknutna till klass anses kontraproduktiva och i slutändan endast leda till inskränkningar av brukarens integritet och människovärde. Lagstiftningen tar alltså ringa hänsyn till att människor som faller under LSS, på grund av sociala skillnader, kan ha tillgång till olika effektiva verktyg för att föra sin talan. Att veta varihens intresse ligger och vilka möjliga åtgärder som potentiellt står till buds förutsätter, som vi sett genom analysen av intervjumaterialet, att man också kan tillskansa sig information om vad som faktiskt är möjligt och hur man sen går till väga för att få gehör för dessa önskemål.

Problematiken som framkommer i intervjumaterialet kan alltså dels tolkas som ett resultat av lagstiftarnas negativa tolkning av frihetsbegreppet. Frihet förstås som avsaknaden av tvång. Frihet innebär således att ingen söker påtvinga eller vägleda individen till något den annars inte gjort. Genom LSS ses alltså makt som en hierarkisk struktur. Något som påtvingas annars fria individer uppifrån. Tanken med LSS formulering var att ta bort just denna överhängande paternalistiska struktur som myndigheterna tidigare utgjorde. Staten skulle bli neutral gentemot brukarna. Utan myndigheternas förmyndarskap skulle brukarnas frihet och möjlighet till självförverkligande bli större. Vad man inte tog någon vidare hänsyn till var att maktstrukturer och maktmedel måhända inte endast verkar uppifrån och ned, utan också är interna och internaliserade i individer. Dessa strukturer och maktskillnader mellan individer tycks genom LSS utformning cementeras och förstärkas, trots att myndigheternas makt försvagats. Att aktivera individen och passivisera staten är nödvändigtvis inte att detsamma som att radera maktstrukturer mellan individen och samhället. Det är troligare endast en förskjutning av desamma. Och, eftersom LSS i stor utstäckning sällar sig till den liberala, negativa förståelsen av frihet görs heller inte mycket för att kompensera för interna ojämlikheter och maktskillnader. Det implicita antagandet är således att varje brukare har samma friheter, samma möjligheter, oavsett social situation och bakgrund, tack vare avsaknaden av myndighetspaternalism. Men problematiken tycks dels även härstamma från en utbredd generell uppfattning om funktionshinder som klasslösa, eller klassopåverkade, och förefaller förstås, uppfattas och kategoriseras endast utifrån sitt handikapp.

Analysen av intervjumaterialet pekar dock mot att olika individer de facto har olika effektiva verktyg för att handskas med sin situation. De som genom

anhöriga eller för egen maskin effektivt lyckas anpassa sig till LSS-fältet får på så vis större möjligheter att utöva friheterna givna av den neutrala staten, medan andra, de som saknar stöd och effektiva verktyg, lämnas åt sitt öde. De sistnämnda förutsätts genom den neutrala statens frihetsbegrepp leva i enlighet med sina egentliga intressen just och endast eftersom de inte högljutt och korrekt ger uttryck för något annat. Genom analysen av materialet står det dock klart att brist på engagemang, aktivitet och effektiva verktyg inte alltid är att likställa med tillfredsställelse. Snarare uppgivenhet och villrådighet.

Mina resultat pekar således mot att brukare under LSS måhända är utsatta för en form av dubbel utsatthet. För det första kan de påstås vara exponerade för en övergripande samhällsliberalisering och individualisering där svagare grupper generellt får svårare att föra sin talan och agera gentemot myndigheter. För de andra, och vad som gör situationer än mer allvarsam, är att för de människor som berörs av LSS blir konsekvenserna mer direkta och betydande eftersom de är i ständig kontakt med myndigheter och organisationer där tillgången till effektiva verktyg blir avgörande för att kunna leva ett anständigt liv.

7 Referenser

- Alexander, James (2014). "The Major Ideologies of Liberalism, Socialism and Conservatism". *Political Studies*, doi: 10.1111/1467-9248.12136, s. 1-15
- Altermark, Niklas (2010). "Det komplexa medborgarskapet; Om myndighetsföreträdarnas makt och individens frihet i tillämpningen av LSS-lagen". Statsvetenskapliga institutitionen, Lunds universitet
- Alvesson, Mats & Deetz, Stanley (2000). *Kritisk samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur
- Beckman, Ludvig (2005). *Grundbok i idéanalys: det kritiska studiet av politiska texter och idéer*. Stockholm: Santérus
- Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.) (2012). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 3., [utök.] uppl. Lund: Studentlitteratur
- Diaz, Adolfo (2009). *Vård på (o)lika villkor: en kunskapsöversikt om sociala skillnader i svensk hälso- och sjukvård*. Stockholm: Sveriges kommuner och landsting
- Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik & Wängnerud, Lena (red.) (2012). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 4., [rev.] uppl. Stockholm: Norstedts juridik
- Goodin, Robert E. & Pettit, Philip (red.) (2003). *Contemporary political philosophy: an anthology*. Cambridge, Mass.: Blackwell
- Grenfell, Michael (red.) (2008). *Pierre Bourdieu: key concepts*. Stocksfield: Acumen
- Grunewald, Karl & Leczinsky, Carl (1993). *Handikapplagen: kommentar till Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS*. 1. uppl. Stockholm: Norstedts juridik
- Gynnerstedt, Kerstin (red.) (2004). *Personlig assistans och medborgarskap*. Lund: Studentlitteratur
- Hälso- och sjukvårdslag (1982:763)
Tillgänglig: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Halso--och-sjukvardslag-1982_sfs-1982-763/ [Hämtad 2015-01-12]
- Ineland, Jens, Molin, Martin & Sauer, Lennart (2009). *Utvecklingsstörning, samhälle och välfärd*. 1. uppl. Malmö: Gleerup
- Jenkins, Richard (1992). *Pierre Bourdieu*. London: Routledge
- Kommissionen för jämlik vård (KFJV) (2013). "Är ojämlikheten i vården ofrånkomlig?" Tillgänglig: <http://lif.se/contentassets/80ae102c43a14609b90cecf1b19dc623/ar-ojamlikheten-i-varden-ofrankomlig.pdf.pdf> [Hämtad 2015-03-19]
- Kymlicka, Will (1995). *Modern politisk filosofi: en introduktion*. Nora: Nya Doxa

- Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade (1993:387)
Tillgänglig: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Lag-1993387-om-stod-och-ser_sfs-1993-387/ [Hämtad 2015-01-12]
- Lewin, Barbro (1998). Funktionshinder och medborgarskap: tillkomst och innebörd av de två rättighetslagarna omsorgslagen och LSS som komplement till socialtjänstlagen och hälso- och sjukvårdslagen. Diss. Uppsala : Univ.
- Lewin, Barbro (2014). ”20 års perspektiv på personlig assistans”. RBU:s konferens om Personlig assistans. Tillgänglig: http://www.rbu.se/sites/rbu.se/files/lewin_barbro_20_ars_perspektiv_pa_personlig_assistans_20141121.pdf [Hämtad 2015-03-19]
- Nilsson, Therese & Waldenström, Daniel (2011). ”Hur kan ojämlikhetens hälsoeffekter identifieras?”. Ekonomisk debatt, årgång 38, nr. 4, s.6-18.
- Socialstyrelsen (2009). Vård på lika villkor – Hur jämlik är vården? s.183-204
Tillgänglig: <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2009/2009-126-72/Documents/God%20v%C3%A5rd%20V%C3%A5rd%20p%C3%A5%20lika%20villkor%20hur%20j%C3%A4mlik%20%C3%A4r%20v%C3%A5rden.pdf> [Hämtad 2015-01-12]
- Socialstyrelsen (2011). Ojämna villkor för hälsa och vård – Jämlikhetsperspektiv på hälso- och sjukvården
Tillgänglig: <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/artikelkatalog/Attachments/18546/2011-12-30.pdf> [Hämtad 2015-01-12]
- Teorell, Jan & Svensson, Torsten (2007). Att fråga och att svara: samhällsvetenskaplig metod. 1. uppl. Stockholm: Liber
- 1989 års handikapputredning (1991). Handikapp, välfärd, rättvisa: betänkande. Stockholm: Allmänna förl.

8 Appendix

8.1 Bilaga 1: Intervjuguide – Handläggare

1. Inledning

- Bakgrund och erfarenhet inom LSS
 - o Hur länge har du arbetat inom LSS?
 - o Har du arbetat inom andra liknande verksamheter?
 - o Andra erfarenheter eller kontakter med LSS?
 - o Vilken utbildning har du?

2. Hur tolkas lagen?

- Övergripande syn på LSS och sin egen roll
 - o Vad är syftet med LSS?
 - o Vilka är dina viktigaste arbetsuppgifter?
 - o Är den LSS-lagstiftningen och -förfaranden relevanta för ditt dagliga arbete?
 - o Vilka är enligt dig de viktigaste begreppen i lagstiftningen?
 - o Vad innebär *självbestämmande* för ditt arbete?
 - o Vad innebär *delaktighet* för ditt arbete?
 - o Vad innebär (ev. nämnda begrepp) innebära för ditt arbete?
 - o På vilka sätt är personerna som omfattas av LSS självbestämmande?
 - o På vilka sätt är de delaktiga?

3. Möte mellan handläggare och brukare

- Hur går mötet mellan brukare och handläggare till?
- Hur mycket kontakt har du som handläggare med brukaren?
 - o Varför kan mängden kontakt skilja sig åt mellan brukare?
- Hur framförs information om brukarens rättigheter till brukaren?
- Hur framförs information om brukarens rätt till delaktighet och självbestämmande till brukaren?
- Hur framförs önskemål och klagomål från brukare till handläggare?
- Vilka blir tilldelade kontaktperson?
- Vilken är kontaktpersonens roll?

4. Vad finns det för problem?

- Kan LSS-lagen vara problematisk att arbeta utifrån i vissa situationer?
 - o I vilka situationer?
 - o Vad upplever du som problematiskt i ditt arbete?
 - o Är problematiken återkommande?
- Är någon del eller några begrepp i lagstiftningen särskilt problematisk att arbeta utifrån?
- Kan rätten till självbestämmande vara svår att respektera i vissa situationer?
 - o Finns det situationer när du inte tycker att den bör respekteras?
 - Vilka situationer?
 - Varför?
- Hur avgörs vilka intressen brukaren har?
 - o Kan det vara problematiskt att veta?
 - o I vilka situationer är det svårt?
 - o Måste brukaren själv uttrycka sina intressen för att få dem tillgodosedda?
- Tror du att LSS-lagen gör det svårare för vissa personer att få sina intressen tillgodosedda?
 - o Varför?
 - o Vilka kan dessa personer vara?

8.2 Bilaga 2: Intervjuguide – Brukare och anhöriga

1. Inledning – Bakgrund och erfarenhet av LSS

- Berätta om dig själv
 - o Bakgrund
 - o Utbildning
 - o Arbete
- Hur länge har du varit i kontakt med LSS?
- Vilka LSS-avdelningar har du varit i kontakt med?
- Finns det någon skillnad mellan dessa?
- Är du engagerad i någon brukarorganisation eller på annat sätt i frågor som rör LSS?

2. Upplevelse i kontakten med LSS

- Hade du innan din/anhörigs skada någon erfarenhet av LSS?
- Vem skötte den initiala kontakten med LSS?

- Hur uppfattade du denna kontakt?
- Fanns det några svårigheter i att sätta sig in i lagstiftningen och hur verksamheten fungerar?
 - o Vilka?
 - o Varför?
 - o Var problemen återkommande?

3. Om LSS syfte

- Vad anser du vara LSS huvudsakliga uppgift?
- Hur tycker du LSS sköter den uppgiften?
- Tycker du att LSS-verksamhetens praktiska arbete överensstämmer med lagstiftningens ambitioner?
 - o På vilket sätt?
- Tycker du att LSS är individanpassat?
- Ger LSS utrymme för självbestämmande och delaktighet?
 - o På vilka sätt?

4. LSS, integritet och självbestämmande

- Upplever du att LSS ambition om självbestämmande och delaktighet efterlevs i praktiken?
- Vilken typ av inflytande har du över vården?
- Hur framförs individuella önskemål till handläggaren?
- Finns det några problem eller svårigheter i kontakten med LSS?
- Har du över tid blivit bättre på att ställa krav och framföra önskemål?
- Kan man känna sig i underläge i kontakten med LSS?
 - o På vilket sätt?
- Tror du att man har nytta av tidigare erfarenheter av kontakt med myndigheter och handläggare för att få bättre och mer lyhörd vård?
- Krävs det mycket kunskap och erfarenhet av LSS-lagstiftningen och –verksamheten för att få igenom krav och önskemål?
- Erbjuds man som brukare någon hjälp för att bättre kunna framföra sina krav och önskemål till LSS?
- Tror du att brukare generellt har god kännedom om LSS-lagstiftningen och –verksamheten?

8.3 Bilaga 3: Förteckning över svarspersoner

Intervju 1

Brukare: Funktionshindrad efter trafikolycka och i kontakt med LSS sedan 2011. Bor i sydvästra Skåne.

Intervju 2

Handläggare 1: Handläggare på LSS-enhet i södra Skåne sedan ett par år.

Intervju 3

Handläggare 2: Handläggare på LSS-enhet i södra Skåne sedan många år.

Handläggare 3: Handläggare på LSS-enhet i södra Skåne sedan ett par år.

Intervju 4

Brukare: Har neurologisk sjukdom. Arbetar med inköp. Bakgrund inom anläggning. Fick LSS beviljat 2013. Bor i mellanskåne.

Anhörig: Mor till brukare 4. Bakgrund som sjukskötare inom neurokirurgi, avdelningschef. Bor i mellanskåne. Engagerad i handikappförbund.

Intervju 5

Anhörig: Far till dotter med medfödda funktionsnedsättningar. Bakgrund som forskare. Driver assistansbolag och är engagerad i handikappförbund. Bor i sydvästra Skåne.